

מבשר טוב

סעודה ג' פרשת תולדות תש"פ עיה"ק צפת

-א-

כתוב בפרשת השבוע בברכות שבירך יצחק אבינו ע"ה את יעקב אבינו ע"ה: וַיִּתֵּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵי הָאָרֶץ וְרֵב דָגָן וְתִירֹשׁ, יַעֲבֹדוך עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְךָ לְאֻמִּים הַיְהוּה גְבִיר לְאֶחֶיךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְךָ בְנֵי אִמְךָ אֲרֵיךְ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בְרוּךְ (בראשית כז, כח-כט). כתב רש"י: "ויתן לך - יתן ויחזור ויתן", וצריך ביאור מה רוצה רש"י לומר בזה.

איתא במדרש (בראשית רבה סו, ב): "לך - בזכותך, ובך הדבר תלוי", ומשמע שבכדי לקבל את הברכה ישנם תנאים מסויימים שהברכה תלויה בהם, ורק אם יעקב אבינו ע"ה יקיימם תבוא עליו הברכה, ויש לדעת מה הם תנאים אלו.

והנה איתא בגמרא תענית (כד:): "בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת", וכתב בסה"ק עבודת ישראל (ליקוטים ד"ה ר' חנינא בני) בשם הבעל שם טוב הק' זיעוכ"י וזל"ק: "הריב"ש ז"ל אמר פירוש הגמרא יצאה בת קול ואמרה כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת, דהצדיק הוא כמו שביל וצינור הממשיך נוזלים, כן הוא על ידי מעשיו הקדושים ממשיך השפעות טובות לעולם, וכמו שהצינור אינו נהנה במה שעובר עליו, כן הצדיק אין רצונו וחפצו כי אם להשפיע לכל באי העולם, וזהו הבת קול כל העולם ניזון בשביל, פירוש בצינור שעושה חנינא בני, והוא כמו השביל והצינור, שאין חפץ בטובת עצמו ומסתפק במועט, ודי לו בקב חרובין וכו', ודפח"ח, עכל"ק.

ובספר בעל שם טוב עה"ת (תולדות אות ח) קישר יסוד זה לפסוק ויתן לך האלהים וגו', ולמדרש הנ"ל לך בזכותך ובך הדבר תלוי. והיינו שהתנאי לקבלת הברכות הוא שלא תקח את הברכות עבורך, אלא רק שאתה תהיה הבשיל והצינור להשפיע את הברכות לכלל ישראל.

ויש לומר שזה כוונת רש"י ויתן ויחזור ויתן, דהיינו שה' יתן לך את הברכות, אך אתה תחזור ותתן ותשפיע ברכות אלו לכלל ישראל, ולא לעצמך, וזה התנאי הנצרך לקבלת הברכות.

וגם אם לא נדרש מעימנו להיות בדרגה של רבי חנינא בן דוסא לבקש מהקב"ה שפע רק בשביל אחרים, ואנו מבקשים עבור עצמנו, מ"מ מוטל עלינו לבקש גם עבור אחרים, וכפי הנתבאר זהו תנאי לקבלת השפע.

-ב-

ויש לומר ביאור נוסף בתנאי לקבלת הברכות "בך הדבר תלוי", שהוא ענוה ושפלות. דהנה כתב הרמב"ן באגרת לבנו: "תתנהג תמיד לדבר כל דברך בנחת לכל אדם ובכל עת, ובזה תנצל מן הכעס שהיא מדה רעה להחטיא בני אדם וכו'. וכאשר תנצל מן הכעס, תעלה על לבך מדת הענוה, שהיא מדה טובה מכל המדות טובות". הרי שמדת השפלות היא המדה הטובה ביותר.

והנה הרבה פעמים אדם חושב לעצמו אני פעלתי ואני עשיתי כך וכך ועל ידי זה הצלחתי במה שעשיתי, ואף אם אדם צריך לאיזה דבר ומתפלל על אותו ענין בשברון לב, אך לאחר מכן כאשר כבר נושע חושב לעצמו שבזכות תפלתו שהתפלל נושע. אך זו אינה דרך של ענוה ושפלות, ודרכם של ענוים שאינם תולים את הישועה בזכות עצמם, ואפילו לא בזכות תפלתם, וכמ"ש אא"ז בסה"ק דברי בינה (פרשת אמור דף קכט)

וזל"ק: "ובדרך צחות אמרתי יפאר ענוים בישועה (תהלים קמט, ד), שיש לפעמים שאדם הוא ענו מחמת שהוא מדוכא ביסורים ח"ו וכדומה, שאין לו ממה להתגאות את עצמו, וההתפארות של הענוים שיודעים שהם באמת ענוים, הוא אם השם יתברך מושיע אותם בכל הענינים לטובה", עכל"ק.

וענוים אינם תולים כלל את הישועה בעצמם, ואפילו לא בתפילתם שהיתה בכוונה וכדומה, אלא יודעים שכל השתדלותם היתה רק על ידי השי"ת, ואפילו תפילתם אינה אלא רק מכח השי"ת, ויודעים שאת כל הישועה עשה השי"ת, ומכירים שזה רק "ישועת ה'", ורק באופן כזה יכולה להיות להם ישועת ה' בשלימות, ויהיה ג"כ ברכה ושפע ברו"ג. ולא שח"ו הישועה והשפע ברו"ג יגיע לבחינה של כוחי ועוצם ידי עשה לי את הישועה, ואפילו לא בבחינה דקה, ואפילו לא צדדית.

ועל זה אנו אמרים בברכת כהנים "יברכך ה' וישמרך" (במדבר ו, כד), ואמרו חז"ל (במדבר רבה יא, ה) שהפירוש של "וישמרך" הוא שישמור אותך מן המזיקים, והיינו שלא תהיה ניזוק על ידי קבלת שפע מה' ברו"ג. וכמו שאמרו הצדיקים שגדול נסיון העושר מנסיון העוני, ודוק ואכמ"ל בזה.

ומטעם זה אנו אומרים קודם התפלה את הפסוק "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך" (תהלים נא, יז), כי מתנאי התפלה הוא שידע אדם שמצד עצמו אינו יכול להושיע את עצמו כלל, ואפילו לא להתפלל, וצריך להתפלל על עצם הדבר שיוכל כלל להתפלל. וכמ"ש א"ז בסה"ק דברי בינה (נצבים וילך, דקע"ב ד"ה וזה ה') וזל"ק: "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך. שכאשר מתחיל האדם לשבחו ולפארו יתברך, אזי יודע באמת שרק השי"ת פותח את פיו ושפתיו ונותן בו כח וחיות להתפלל לפניו. ובאם האדם מבין זאת אזי ופי יגיד תהלתך, יגיד הוא לשון המשכה, שיוכל להמשיך תהלתך, שהוא תהלה וכבוד השי"ת בכל העולם, שיכירו כולם בכבוד מלכותו יתברך", עכל"ק.

וגם כאשר מתפלל אין לו לתלות בזכות עצמו אלא בזכות אבות. וכמ"ש בסה"ק קדושת לוי (תולדות, ד"ה או יבואר) עה"פ (בראשית כה, כא) "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו", היינו שהתפלל שיעתר לו ה' בזכות אשתו, ולא ביקש בזכות עצמו, וזל"ק: "כי יצחק בקש בזכות אשתו, כי הוא חשב בעצמו שאינו כדאי שיעתר לו ה' בזכותו, רק חשב שיעתר לו ה' בזכות רבקה, וזהו ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו דייקא", עכל"ק.

מכיון שהכיר במה שהגמרא בבא מציעא (נט.) אומרת: "אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעררו", כלומר שאדם מעשיר בזכות אשתו, והיינו עושר ברו"ג, ואין לך עושר גדול מזה שיש לו בנים צדיקים ועובדי ה'.

ומדה זו של ענוה ושפלות נצרכת לקבלת הברכות, וכבר איתא בסה"ק אוהב ישראל (תולדות, ד"ה ורבקה) שמה שיעקב אבינו ע"ה קיבל את הברכות היה דוקא בזכות שדיבר בלשון של הכנעה ושפלות, וזל"ק: "ורבקה אמרה גו' בנה לאמר גו' שמעתי גו' אחיך לאמר, להבין כוונת השני פעמים לאמר שבפסוק זה. ושמעתי בשם הרב הק' אאק"ל מ' נחמן קאסוויר זללה"ה, דהנה מסתמא דיבורים של יעקב אע"ה ואמירותיו היו תמיד בלשון רכה כדרך של צדיקים, דברי חכמים בנחת נשמעים, ודיבוריו ואמירותיו של עשו היה מסתמא בלשון מדברת גדולות, כדרך דברי עתק בגאווה ובוז. והנה עשו בודאי היה מתירא מפני יעקב אע"ה שלא יעשה איזה תחבולה בחכמתו כדי שהוא יטול הברכות מאביו הצדיק, ולזה התחכם יצחק והשיא לעשו עצה הוגנת וטובה לפניו שלא יעקב לבוא בערמתו וחכמתו וליטול מאביו הברכות, היינו בעת שיבוא לפניו עם הצידה ידבר עמו בלשון רכה ובתחנונים ידבר בלשון יעקב, וזהו יהיה סימן מובהק ליצחק לידע שעשו הוא המדבר, דמסתמא כשיבוא יעקב בתחבולותיו לפניו עם צידתו ולדבר עמו כאלו הוא עשו, ישנה טעמו ודיבורו לדבר גדולות בלשון עשו, כדי שלא יבין אביו שהוא יעקב וידמה לו שהוא עשו ממש באמת, ועכשיו שמסר סימן זה לעשו שידבר דוקא בלשון רכה, יתוודע ליצחק בבירור מי הוא המדבר. אמנם רבקה אמנו ע"ה ידעה מסימן זה שמסר יצחק לעשו, לזה אמרה אל יעקב בנה "לאמר", היינו כשיבוא אל אביו לדבר עמו אז ידבר עמו רכה ותחנונים בלשון עצמו כמאז וקדם, וטעמו של דבר, היות שמעתי את אביך גו' "לאמר", היינו שפקד עליו שבבואו לפניו עם צידתו ידבר עמו בלשון רכה, שיהא לו ליצחק בזה סימן מובהק לידע מי הוא המדבר, לזה תדבר גם אתה בלשון רכה, ויסבור אביך שעשו הוא המדבר כדי שתקבל ממנו הברכות, עכ"ל הזהב של מוהרנ"ק ז"ל הנ"ל, ודפח"ח ושימד"נ", עכל"ק.

היוצא מדברי קדשו שדוקא מפני שדיבר יעקב בלשון רכה ובשפלות, והיה "הקול קול יעקב", זה היה הסיבה לקבלת הברכות, כי אילו היה משנה את טעמו ומדבר בלשון גסות כמו עשו, היה אביו מבין שהוא יעקב ולא עשו ולא היה נותן לו את הברכות. הרי לפנינו שהתנאי לקבלת הברכות הוא לדבר בלשון רכה ובשפלות.

ועוד יוצא מדברי קדשו, דהנה שורש ברכות ישראל הוא מברכות יצחק אבינו ע"ה, וזה בא רק אם אדם מדבר ברכות ובנעימות, ומתנהג ג"כ בשפלות וענוה וכו', ואז הוא יכול לקבל השפעה מהשי"ת. ומה שרואים שישנם עשירים ברו"ג ואינם מתנהגים בקול יעקב, אלא ח"ו בתקיפות ועזות כמו עשו, השפעתם היא ממקור הטומאה וכו', הי"ו, וכל השפעתם רק מזיקה להם ולעולם.

-ג-

ויש לבאר הדברים על פי הגמרא שבת (ק"ט:): "אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה, אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן. אמר ליה רב פפא לאבבי, ידי ודידך מאי, אמר ליה אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא". והנה הגמרא אמרה שהעולם מתקיים בזכות "הבל" פיהם של תשב"ר, ולא אמרה בזכות תורה ותפלה של תשב"ר, ויש להבין מדברי הגמרא שהבל תינוקות של בית רבן שמקיים העולם אינו דוקא אם מדברים דברי תורה ותפילה, והרי אף כאשר הם מדברים בתורה ותפלה אין זה מגיע לחשיבות תורה ותפלה של הגדולים, אלא אף שאינם מדברים בתורה הק', מ"מ הוא "הבל" תינוקות של בית רבן, דהיינו האויר של הנשימות שלהם, והוא מקיים את העולם מאחר שלא טעמו טעם חטא, ורק הגדולים צריכים לדבר דברי תורה ותפלה כדי לקיים את העולם.

והיינו כמו שאמרו חז"ל על הפסוק (בראשית כז, כב) "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיְדֵי יְדֵי עֶשָׂו", ואיתא במדרש (בראשית רבה סה, כ) "ד"א הקול קול יעקב, א"ר ברכיה בשעה שיעקב מרכין בקולו ידי עשו שולטות, דכתיב (שמות יז, ח) וילונו כל העדה ויבא עמלק, ובשעה שהוא מצפצף בקולו אין הידים ידי עשו". ולפ"ז קול יעקב היינו דיבורי תורה ותפלה של בני ישראל.

אך יש לומר ביאור נוסף בקול יעקב, שקול יעקב אינו דוקא בתורה ותפלה, אלא כל דיבור שאדם מדבר בנעימות, ולא כמו עשו שדיבר בלשון גסות, זהו בבחינת הקול קול יעקב. וענין זה הוא חשוב עוד לפני דיבורי תורה ותפלה, וכמו שאנו אומרים בתפלה "לעולם יהא אדם", כלומר שראשית הדבר הוא שיהיה "אדם" לדבר בדרך ארץ ובנעימות.

כי זאת יש לדעת שאין דיבורו של יהודי כדיבורו של גוי, כי הם חלוקים ביסודם, ואפילו הגוף שלהם שונה זה מזה. כמ"ש בסה"ק דברי בינה (פרשת בא) שאפילו הגוף של איש ישראל הוא דבר יקר מאוד, והוא שונה מן הגוף של אומות העולם, וז"ל"ק: "צריך כל איש לידע שאפילו הד' יסודות שלו והחומר הוא משונה מחומר אומות העולם, ואם ירצה להזהר יראה שהוא קדוש, אף על פי שנראה שהוא לבוש בגוף כמו שאר האומות, אם יתבונן יראה שעצם גופו גם כן משונה מהם. וזה הוא ראייה מבראשית שאיתא בשביל ישראל שנקראו ראשית, ובשביל תרומה שנקרא ראשית וכו', וישראל נקראו תרומה, וכמאמר הכתוב: קודש ישראל לה' ראשית תבואתו. שזה הוא מעלת ישראל, כמו שאנו רואים בהתרומה שהיא ממש בשוה כמו אותו התבואה של חטיטים, ואף על פי כן הוא קדוש בקדושת תרומה, אף על פי שאין ניכר בגוף הדבר רואים אנו שיש בו קדושה נסתרת שהיא קדושת הגוף. ועל דרך זה הוא סובב כל המדרשים. ע"ז בשביל חלה וקרבות וביכורים וכו' כך כל איש ישראל יש בו קדושת הגוף גם בהד' יסודות", עכ"ל"ק.

וכן כתב בספר הכוזרי (מאמר שני אות מד) שישנו חילוק בין גוף של ישראל לגוף של גוי הוא כמו החילוק שישנו בין מדרגת חי למדרגת מדבר, וז"ל: "כי היסודות נהיו להיות מהם המוצאים, ואחר כך הצומח ואחר כך החיים, ואחר כך האדם, ואחר כך סגולת האדם, והכל נהיה בעבור הסגולה ההיא להדבק בה הענין האלקי, והסגולה ההיא בעבור סגולת הסגולה כמו הנביאים והחסידים. ועל זה הדרך נסדר מאמר האומר תן פחדך ה' אלקינו על כל מעשיך, ואחר כך תן כבוד לעמך, ואחר כך צדיקים יראו וישמחו, מפני שהם סגולת הסגולה".

היינו, כמו שאנו יודעים שישנם ד' דרגות בעולם, דומם צומח חי מדבר, אך באמת ישנה דרגה ה', שהוא יהודי, שאפילו גופו שונה מגופם של אומות העולם, כמו שישנו חילוק בין מדרגת חי למדרגת מדבר. ומבואר מדבריהם הקדושים שהחילוק שיש בין יהודי לגוי, אינו רק מעניין הנשמה, אלא אפילו הגוף הגשמי של איש הישראלי הוא שונה לגמרי מגופם של אומות העולם, ואף שאין אנו רואים זאת בעינינו מכל מקום כן הוא הדבר.

ורגיל אני לבאר את הענין ולקרבו אל השכל על פי משל, שיש יהלומים יקרים ששוים הון עצום, וכיום אפשר לעשות זכוכיות שנראות בדיוק כמו יהלומים למי שאינו מבין בזה, והם נראים ממש אותו דבר, אך רק מי שמבין ביהלומים מבחין בחילוק היסודי שיש בין שני האבנים האלו, שאף שהם דומים זה לזה, מכל מקום

כל מהותם היא שונה לגמרי ולא קרב זה אל זה כלל. וכן הוא ממש החילוק שיש בין היהודים לאומות העולם, שאף שהם נראים דומים, מכל מקום האיש היהודי הוא מחומר אחר לגמרי, ואף גופו הגשמי נחצב ממקור עליון, אף שאין רואים זאת בעיני בשר.

וכ"כ א"ז בסה"ק תולדות אדם (פרשת עקב) שאין מי שמכיר מעלתו של איש יהודי מבלעדי השי"ת ומלך המשיח, ואפילו המלאכים אינם מכירים בכוחות גדולים אלו, ורק לפעמים מתגלה הדבר לצדיקי הדור.

והדבר דומה לאבן מגנט שמושכת אליה ברזל, ואין אף אחד בעולם שיכול להסביר איך פועל דבר זה, אך המציאות היא שהדבר פועל. וכמו כן אין אנו יכולים להבין מדוע מעלתו של איש ישראל כל כך גדולה, אך מ"מ המציאות היא שישראל הם שונים במהותם, ואפילו בגופם, מאומות העולם.

ולכן גם אין דיבורם של בני ישראל כדיבורם של אומות העולם, והם מדברים בדרך ארץ ובנעימות, בין בביתם ובין בצאתם החוצה. והחינוך הגדול ביותר שאב יכול לחנך את בנו הוא "דוגמא אישית", שכאשר האב מדבר בתוך ביתו בדרך ארץ ובנעימות, אך בנו יתנהג כן, בבחינת "הוא היה אומר", שפירושו הוא שלא היה צריך לומר בפיו, אלא מהותו היתה אומרת כן. וכן אומרת הגמרא סוכה (סוכה נו:): "שותא דינוקא בשוקא או דאבוה או דאימיה", ולכן אם האב מתנהג בדרך ארץ ומדבר בתוך ביתו בנעימות, אינו צריך לחנך את בנו להתנהג כן, אלא בנו רואה איך אביו מתנהג, וגם הוא מתנהג כן.

ובסה"ק תפארת שלמה (פרשת תרומה) מוכיח מה גדול כל הדיבור של יהודי, עדי שיכול על ידי דיבורו שמקדיש קרבן להפוך אותה ממהות של חולין למהות של הקדש, וזל"ק: "זה יש ללמוד כמה גדול כוח הדיבור של בני ישראל, הלא אנו רואים בהמה שהייתה חולין אם מקריבה בעזרה היא נפסלת משום חולין שנשחטו בעזרה, ואחר שהוציא עליה הדבור לקדושה, הוא להיפך אם שחטה בחוץ חייב כרת, וכן חפץ אחר הקדשו נהנה בו מעל וכל זה הוא מחמת דיבורו", עכל"ק.

וכתב א"ז בסה"ק דברי בינה (לך לך, דע"ח) וזל"ק: "וגם נוכל לרמז בזה, כי מילה הוא לשון תיבה, כמו אמור מילה (ראה ב"ר עו, ח), והרמז מזה שכמו שאבינו אברהם על ידי מצות מילה היה זוכה לתוספות קדושה בכל ימיו ושנותיו, כמו כן כאשר איש ישראל זוכה לומר מילה אחת כראוי להשם יתברך, על ידי זה יוכל להחיות כל השנים שעברו עליו, בתוספות חיות הקדושה, ולהאיר את כל ימיו ושנותיו לטובה ולברכה עד העולם", עכל"ק.

וכמו שנתבאר שבני ישראל הם מהות אחרת ושונים מאומות העולם בגופם ונשמתם, ולכן יש בהם את הכח להשפיע ולהפוך עולמות, אפילו בדיבורם בלבד, בקול קול יעקב בנעימות ורכות, ואפילו שמדברים בדברי חולין. וכמו שהיה רגיל כ"ק אאמו"ר זצוקללה"ה לומר בשם הרה"ק הרבי ר' ברוך ממעזבוז זצוקללה"ה על הפסוק (דברי הימים א' כט, י): "ויברך דויד את ה' לעיני כל הקהל ויאמר דויד", ומובא בסה"ק חלקת יהושע (מאמרים עמוד קלו) וזל"ק: "שדוד המלך ע"ה היה מהלל ומשבח להשי"ת בגודל התלהבות עד אין שיעור, ולעיני כל הקבל היה נראה "ויאמר דוד", שאומר דברים פשוטים כאחד העם", עכל"ק.

וראיתי הוכחה על כח הדיבור איך הוא יכול לשנות מהותו של אדם מן הקצה אל הקצה. דהנה אנו רואים בפרשה הקודמת שכאשר הלך אליעזר עבד אברהם להביא את רבקה נאמר עליו כל הזמן שהוא "עבד", ואילו כאשר חזר עם רבקה הוא מכונה בשם "איש". והטעם הוא שכאשר רבקה אמרה לו שתה "אדוני", מאז חדל להיות עבד ונהיה איש.

וגם כאשר יבוא מלך המשיח עיקר כוחו יהיה כח הדיבור, כי לא יעשה תעמולה וידבר ברדיו וכדומה, אלא ידבר, ובכח הדיבור יגאל את בני ישראל, ויבער את הרע מן העולם, ויאיר את העולם באור אלקות כמו שהיה בראשית הבריאה קודם חטא אדם הראשון. השי"ת יעזור שנזכה לזה בביאת גואל צדק בב"א.